

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 7

ЈУЛ 1953

ГОДИНА V

Генерал-потпуковник **ВЕЛИМИР ТЕРЗИЋ**

НЕКЕ МИСЛИ О ВОЈНОЈ ДОКТРИНИ

Војна наука у суштини је јединствена, заједничка светска тековина, која је кроз векове стицана ратном праксом, проверавана и богаћена и данас мање или више усвојена од свих цивилизованих народа света. Дакле, ратна вештина, као и све друге вештине, има своју теорију и своја начела, јер иначе не би била вештина. Искуства, поуке и тековине ратне вештине уопште, ма где оне настале, преносе се свуда по читавом свету и њима се, према сопственим циљевима, намерама и могућностима, користе једни у борби против других. Зато се не може замислити једна строго ограничена национална ратна вештина, односно посебна војна наука заснована само на сопственом искуству и сопственим тековинама и достигнућима, као што се, на пример, не би могла замислити ни посебна строго национална медицина, хемија или физика.

Војна наука врши истраживања на бази свеукупних достигнућа, праксе и сазнања општечовечанске мисли и са своје стране утиче и на развитак друштвених односа. Иако она на основу прошлости не може постављати неке необориве законе за будућност, нити се сме бавити прорицањем, она може и мора историски истинито приказивати развој тих догађаја, критички испитивати и проучавати прошлост и садашњост и на основу развитка друштвених производних односа, политичких, економских и друштвених услова и законитости, као и степена научно-техничких достигнућа, постављати циљеве и задатке за будућност.

Свака држава, односно народ, има своје политичке циљеве и намере, своје путеве развитка, потребе и могућности које проистичу из субјективних услова и објективне стварности. Према томе, свака армија, као инструмент политике односне државе, настојаће да у складу са својим основним потребама, могућностима и владајућим политикама, изгради своја сопствена начела рата, тј. да постави и

одреди своју ратну, односно војну доктрину.¹⁾ То значи да доктрина треба да буде веран одраз државне политике једне земље и њених циљева које она треба да оствари. Уствари, војна наука није ништа друго него теорија ратне вештине, а војна доктрина је део војне науке, који садржи начела за употребу једне конкретне одређене армије.

У епохи империјалистичких ратова, пролетерских револуција и народно-ослободилачких покрета, када је светски мир поново угрожен освајачким циљевима неких агресивних држава, проблеми народне одбране, односно припреме земаља и држава за рат, несумњиво заузимају најважније место. А то значи да војна доктрина сваке државе, односно армије, претставља једно од најактуелнијих и најсудбоноснијих питања, јер од ње зависи начин вођења будућег рата. Зато ће свака држава, велика или мала, индустријски јака или аграрна, настојати да према својим циљевима, намерама и могућностима у будућем рату нађе најпогодније и најцелисходније путеве за одбрану своје независности и слободе, тј. путеве који ће је довести до победе.

Према томе, проблеме војне доктрине не проучавају и не решавају само генералштабови појединих армија, већ првенствено државници и владе, управо они којима је поверено управљање државом, народом и њиховом будућношћу.

Пре него што пређемо на нека даља разматрања о војној доктрини, потребно је укратко изнети битне карактеристике савременог рата, као и неке особености савремених ратних операција. Пре свега, треба уочити и схватити дубоки револуционарни преображај који је настао у савременој ратној вештини као последица наглог напретка науке и технике, нарочито у току Другог светског рата. Несумњиво је да су се замици нове епохе у ратовању појавили употребом мотора у Првом светском рату. То је било само праскосорје једне заиста нове епохе ратне вештине. Новостворено политичко друштвено стање, економски односи и циљеви, стечена ратна искуства из Првог светског рата и нагли развој савремене науке и технике, посебно развој моћних индустрија, потстакли су надлежне факторе у многим земљама у периоду између два светска рата на стварање нових ратних доктрина, нових теорија ратовања. Колико је која земља успела у стварању једне здраве, савремене и ваљане ратне доктрине јасно и недвосмислено нам је показао Други светски рат. Други светски рат донео је собом такав дубок и коренит преокрет у ратоводству да је, уствари, обележио пуни почетак и основу ратне вештине модерног доба. Ти револуционарни преображаји у развоју ратне вештине и војно-научног сазнања, који у суштини осветљавају наш век, још су далеко од оних стваралачких достигнућа која очекује сутрашњица, односно од оних која ће вероватно бити откривена у једном будућем светском рату. Данас се већ назире друкчији изглед стратегије, оперативне вештине и тактике, које ће у наступајућем „атомском веку“ свакако

¹⁾ Doctrina, ае (латинска реч) значи: учење, настава, наука, знање, односно начин гледања, мишљења и деловања.

обилovati разним изненађењима. Могло би се рећи да је револуционарни преокрет у модерном ратовању пољуљао неке такозване „вечне законе“ и „класичне принципе“ о ратовању које неки војни теоретичари још и данас често истичу као вечне и неприкосновене. Дакле, на хоризонту ратне вештине избијају и даље ће избијати нове ратне доктрине и нове теорије ратовања, јер се мора очекивати нови револуционарни скок на пољу ратне вештине, утолико вероватније што ће будући светски рат обухватити читаве континенте, управо читаву Земљину куглу. То ће бити рат који ће, у ширим размерама од прошлог, поред војничког, бити још и привредни, духовни и психолошки рат, а вероватно хемиски и биолошки. Пошто је данас цео свет једна недељива целина у стратeгиском смислу, може се рећи да је светска, односно интерконтинентална стратегија, већ заменила (обухватила у себи) националне, па и континенталне стратегије. Несумњиво је да ће стратегија дубоког ешелонирања снага и средстава бити главни елемент у свима савременим стратeгиским операцијама и да ће све зарађене стране тежити да користе методе „муњевитог рата“ при решавању многих оперативних и стратeгиских проблема. Али, то ће у суштини бити дуготрајан и изразито уништавајући рат, у коме ће се водити борба на живот и смрт, у коме ће учествовати масовне индустријализоване армије, снабдевене најмодернијим борбеним средствима, почев од класичног бајонета и мотора, па до реактивног и атомског оружја. То ће, вероватно, бити рат који ће се одликовати још већом покретљивошћу и динамичношћу, још већим изненађењима и масовним учешћем живог — људског и осталог материјалног потенцијала зарађених држава, итд. Поред осталог, треба очекивати да ће се у једном таквом рату односи фронта и позадине још више померити у правцу позадине која производи и дотура за фронт, примајући на тај начин изглед свеобухватног површинског територијалног рата.

Особености савремених операција, у оперативно-стратeгиском размеру, огледају се пре свега у строгом централистичком руковођењу, у узастопности и једновремености, у огромном замаху, темпу, дубини и низу сукцесивних битака, у којима маневар опкољавања и уништења супротстављеног непријатеља, праћен масовним једновременим ударцима по читавој оперативно-стратeгиској дубини, најчешће игра пресудну улогу. Но, то не значи да и друге форме маневра неће имати примену, нарочито у брдско-планинском ратовању. То значи да ће се према ситуацији изабрати онај облик маневра који најбрже и са најмање жртвава доводи до успеха — победе. С друге стране, савремене дефанзивне операције имају карактер велике кружне, дубинске заседе, односно дочека, са циљем да се, у датом времену и простору, спречи непријатељски маневар опкољавања, сломи елан и ударна снага нападача и одмах затим преотме иницијатива и пређе у противофанзиву, водећи при томе рачуна да се сачувају главне снаге и средства за главна одлучујућа офанзивна дејства. У сфери тродимензијалног бојишта, односно војишта, битка је остала и даље пресудни

фактор сваке операције, односно рата. До ње мора доћи, јер се она у сукобу воља двају противника, који теже да униште један другог у датом простору и времену, не може и неће избећи.

Неизвесност у погледу даљих научно-техничких открића у ратне сврхе веома је велика и заиста је тешко проценити шта се све може у једном новом светском рату очекивати. Зато је за многе државе и армије остао отворен још читав низ врло важних питања, која дубоко засецају у суштину начина вођења будућих ратова. Зато су тактика и организација армија подвргнуте сталној еволуцији. Због тога треба бити опрезан и чувати се заблуда, на пример, „о фантастичном оружју које може све“, као и тешких илузија „о рату на дугме“²⁾, итд. Данас је свима јасно да само атомско оружје није довољно за коначну победу и да је исто тако неправилно постављати питање „или рат маса или рат технике“. Таквом илузијом могу се заносити само они који губе из вида да рат воде људи а не машине, односно, да је победу у будућем рату могуће постићи само комбинацијом људског и материјалног фактора, тј. да су народ, економика земље, морал, организација, бројност, обука, тактика, наоружање војске и њен командни кадар одлучујући чиниоци за добијање рата, и то не простим збиром, већ планском усмереношћу и координацијом свих тих фактора.

Ови многобројни, разноврсни и недовољно одређени утицајни фактори стварају огромне тешкоће свима онима који се баве питањима припрема за будући рат и изградњом здраве и савремене доктрине. Горка искуства из Првог и Другог светског рата, у које су многе армије ступиле са погрешним војним доктринама, данас још више опомињу на опрезност и свестраност приликом војно-научних проучавања, анализа и процена свих елемената од стране надлежних војно-политичких фактора појединих држава и армија. Разуме се да је при томе, поред осталог, потребна објективна и стваралачка критика, заснована на научности, стручности и дубокој истраживачкој делатности. Заправо, војна критика треба да буде главни фактор који утиче на правац и ток развитака војно-научне мисли сваке армије, па чак и у интернационалном размеру.

Постојало је, а и данас постоји, гледиште неких војних теоретичара и идеолога да земље са истом политичко-друштвеном структуром, или земље које су под притиском спољне опасности, из нужде, сврстане у један војно-политички блок, морају имати једну јединствену војну доктрину ма где се оне налазиле, ма каква била њихова прошлост и традиције, без обзира на њихове путеве развитака, њихово стање и могућности уопште. Ми сматрамо да се овакво гледиште не може одржати, тим пре што се губи из вида многобројност и разноврсност утицајних фактора (а не само, рецимо, наоружање, које може

²⁾ Данас, углавном, постоје три групе претставника разних „јереси“ у војној науци, и то: „материјалисти“, „интелектуалисти“ и „спиритуалисти“. Први тврде да у рату све зависи од броја људи и материјала, други сматрају да само добро (интелектуално) командовање доноси победу, а трећи непрекидно истичу да су само моралне снаге одлучујући фактор победе.

бити посве једнако), који се у процесу развитка друштвених односа на свој начин одражавају у појединим државама и народима. То су, уосталом, показали скоро сви протекли ратови великих коалиција, у којима је сваки савезник, у духу општег савезничког ратног циља, ратовао на свој начин. Но, то не значи да се у појединим савезничким блоковима, у оквиру опште и јединствене савезничке стратегије, не може много учинити на стварању и изградњи јединствене војне доктрине за све односне савезничке армије. Разумљиво је да блокови настоје да у својој заједници створе јединство погледа не само у области војне политике, него и у области организације армије, оперативне вештине и тактике. Разноврсни и многобројни напори који се чине данас и у томе смислу код земаља источног и западног блока, најбоље нас у то уверавају.

Сваки рат има своје законе са одређеним особеностима које, пре свега, проистичу из класне суштине дотичне државе и њене политике, затим из њеног ратног потенцијала, географског положаја, техничког и културног развоја, традиција, итд. Ти закони су везани за време, тј. за околности и прилике у којима се примењују и као такви не могу се просто преносити са једног рата на други, или из једне земље у другу. Поред тога, свака ратна позорница захтева одговарајућа средства и методе. Дакле, питање облика рата не може се поставити изван историски конкретне ситуације. Уствари, сва начела руковођења ратом развијају се упоредо са развитком друштвених и производних односа, напретком науке и технике, као и развитком самога рата, у коме политици и стратегија дају сваком ратном периоду, кампањи и појединој стратегиској операцији своје обележје, своју специфичност. Рат се води са оним што се у датој ситуацији има. Сваки ратује на свој начин. Другим речима, и у области ратне вештине, односно њене теорије, све зависи од услова, места и времена.

Пошто се заборављало да пут развитка неке земље или народа, па и искуства извесне ратне праксе, не важе свуда и за свагда, било је, а и данас донекле има, појава да се после једног протеклог рата копирали и прикалемљивали за своју доктрину доктрина оне војске која је однела победу у последњем рату. А то је чинило да су, као што је познато, подражаваоци таквих идеја и такве праксе редовно доживљавали тешка разочарања, а често и поразе у следећим ратовима. Основна начела теорије о рату, уствари, настају уопштавањем прошлих, поглавито историски најближих ратова. Нема сумње да се при томе морају брижљиво проучавати сва искуства, а нарочито искуства великих и моћних армија које су, благодарећи великим достигнућима науке и технике, у ратној пракси постигле највећи развој и успон. Но, исто тако постоји безусловна потреба да се сва уопштавања туђих искустава подвргавају свестраној и дубокој анализи да би се после многобројних провера и проба, на темељу сопствених циљева и могућности и сопственог искуства из њих могло узети оно што је корисно и — што је најважније — да би се свему томе могла дати суштина са својим специфичним обележјем, јер се

без тога не би могло успешно управљати ратом, ни очекивати победу. Дакле, војно-политичка ситуација сваке државе претставља основу за њену војну доктрину која претставља одраз моралних, умних, физичких и материјалних извора и могућности дотичне државе. Према томе, ратна, односно војна доктрина, која се огледа у јединственом погледу на начин припреме и вођења рата, ратних операција и бојева уопште, својствена је и специфична свакој самосталној и независној држави, односно армији. Другим речима, то значи да свака држава и свака армија треба да има своју сопствену војну доктрину.

Доктрином пре свега треба обезбедити јединство мисли, да би се тиме дошло до обједињених напора, јединственог дејства и акција. Поред тога што доктрина мора бити правилно постављена, она треба да буде и усвојена, јер „теорија постаје материјалном силом кад прожме масе“. Она треба да се као црвена нит провлачи кроз праксу једне армије, да се изграђује у миру и спроводи у рату. Тиме ће целокупна војна активност (морално-политичка, знанствена и материјална припрема) бити управљена ка једном циљу, а то је, по нашем мишљењу, најважније у припреми једне армије за рат. Зато војна доктрина не може бити дело једног човека нити посао једног дана. Огромна обимност и разноврсност послова захтева не само дубље и опсежне студије, критичко-аналитичку праксу и свестрана истраживања и испитивања на свима пољима људске делатности, већ и непрекидно учешће највећег броја свих војно-политичких и научних фактора једне земље, и то месецима, па и годинама. Војном доктрином, схватајући је у најширем смислу, треба да буду прожети, васпитани и духовно припремљени и армија, и сам народ, и сваки појединац. Зато је безусловно потребно да морално-политичка, духовна, знанствена и материјална припрема, васпитање и образовање народа и армије за припрему и успешно вођење једног будућег рата буду усмерени у једном одређеном и усвојеном правцу, тако „да елементи живог живота буду уствари и елементи војне доктрине“ дотичне државе, односно народа.

Према томе, при изградњи и развоју војне доктрине треба узимати у обзир све чиниоце који у савременој стварности откривају, мобилишу и скупљају снаге једне земље, ослањајући се у својој делатности на научно сазнање друштвених законитости, на научним открићима као изванредно моћним покретачима историје, не успављујући се никаквим романтичним сновима ни поетичним расположењима чему су обично били склони победиоци у прошлим ратовима.

Пошто се непрекидно мењају чиниоци на којима се заснива доктрина једне земље, и то због вечите тежње да се спремом, готовошћу и савременошћу престигне непријатељ, природно је да се доктрина мора стално модифицирати, исправљати, допуњавати и саображавати непрекидним променама у непријатељској и сопственој земљи, како у погледу спољне политике и унутрашње ситуације, економике и привреде, тако и у погледу организације и развика армије, њене формације, опреме, наоружања, обуке, старешинског

кадра, итд. једне и друге стране. Исправке и допуне врше се такоређи сваке године и оне се нарочито огледају у организацији и формацији војске, у наставним плановима и програмима трупа, штабова и старшина, војних школа, ревизијама ратних планова, итд. Као што видимо, доктрина није нешто стално и апсолутно, то нису догме и закони који важе за сва времена и све ситуације. Напротив, то су само основне смернице, највећим делом уткане у правилске одредбе, предвиђене за најкориснију употребу сопствених снага у рату. То су уствари гледишта која се у миру и рату непрекидно усавршавају и саображавају условима, приликама и околностима под којима се живи и ради, у тежњи да се створи нешто више, савршеније, целисходније и ефикасније, да би се обезбедила победа над непријатељем.

II

Нова Југославија, као тековина победоносног Ослободилачког рата и Народне револуције — данас једина истинска социјалистичка земља у свету — претставља нову државу не само у смислу њеног унутрашњег политичко-друштвеног уређења, циљева и тежњи, него и у погледу вођења њене потпуно самосталне, независне и мирољубиве спољне политике. Наша земља, у којој су револуционарном борбом на оригиналан, себи својствен начин остварени принципи социјализма, има своје властите циљеве и путеве који воде ка тим циљевима, као и непријатеље који јој ометају достигнуће тих циљева. Она има и своје ратне снаге и средства и своја руководећа ратна начела, којима ће се руководити у решавању свих ратних проблема и свих питања која се односе на припрему земље за рат и вођење евентуалног рата. На тим специфичностима, условима, приликама и околностима рађала се и данас се заснива наша војна доктрина. Према томе, њени корени леже у револуционарно-класној суштини и карактеру наше државе и армије, у политици наше владе, у социјалистичкој економици и привреди наше земље, у нашем ратном потенцијалу и географском положају, у нашој ратној традицији, итд. Али, поред наведених битних елемената, мора се узимати у обзир и процена непријатеља против кога ће се евентуално водити рат, тј. процена његових намера и могућности, да би се у вези са тим могао одредити карактер, облик и физиономија будућег рата. Другим речима, доктрина треба да да одговор на питање како водити будући рат, како дејствовати у томе рату, односно какви треба да буду тактички и оперативни поступци да би се изборила победа над непријатељем. А да би се истраживања могла усмерити правилним правцем, мора прво постојати циљ. При томе се намеће питање: да ли постоји наша тактика и, ако постоји, чиме се правда њено постојање?

Познато је да је главни, а уједно и крајњи, циљ сваке тактике да се по цену што мањих сопствених губитака уништи непријатељ или му се нанесе такви губици који ће га за дуже или краће време онеспособити за даљи отпор. Историја ратне вештине, а нарочито

прошли рат, убедљиво показују да је сваки нови рат, под утицајем науке и технике и развитка друштвених односа уопште, обично почињао применом тактичких и оперативних поступака и метода који су се редовно разликовали од поступака и метода примењиваних на завршетку претходног рата. То значи да се тактика и тактички борбени поступци у савременом рату, такођећи од битке до битке, мењају, еволуирају и примају нове методе и облике, упоредо са развојем наоружања, ратне технике и војне науке уопште. *Према томе, и ратна вештина и тактика везане су за своје време и носе обележје свога времена, своје епохе.*

Савремена тактика предвиђа најцелисходније борбене поступке, с обзиром на различите и разноврсне ратне услове, прилике и околности под којима ће се изводити ратне операције. У том погледу у основи нема скоро никаквих разлика код данашњих модерних армија, јер све узимају и прихватају општа тактичка начела (начела офанзиве, надмоћности, маневра, концентрације снага, јединства акције, изненађења, економије снага и времена, сигурности, тајности, покретљивости, брзине извођења ратних радњи, итд.), тј. *општу модерну тактику као заједничку међународну тековину, с тим што је саображавају својим потребама и могућностима.* Иако на тактику једне армије утичу многобројни чиниоци, ипак наоружање има једну од доминантних улога. Својом различитом применом на извесној ратној позорници која никад није иста, наоружање у суштини мења тактику, а променом тактике мења се оперативна вештина и стратегија. *Дакле, свака армија мора да изграђује и саображава своју доктрину на основу моћи својих снага, своје духовне, знаствене и материјалне спреме, тј. на основу познавања онога шта може, а према томе и шта хоће, као и на основу познавања земљишта својих будућих војишта и намера и могућности својих евентуалних противника. А за то је условно потребно и солидно познавање опште савремене тактике, на чијим основним начелима мора бити заснована доктрина дотичне армије, тј. доктрина која ће имати своје специфично обележје.*

Према томе, по нашем мишљењу, нема неке засебне, специфично наше тактике, већ се једино може говорити о посебним гледањима и начину примене савремених тактичких начела у нашим условима, тј. о нашој тактичкој доктрини. Али, не бисмо много погрешили ако бисмо ту нашу тактичку доктрину назвали и „нашом тактиком“, иако „наша тактика“, као изразито „наша“, де факто не постоји. С друге стране, не смемо да примамо или просто копирамо ни све оно што долази од великих, моћних и савремених армија, јер то више одговара њиховом духу, идејама и људима, друкчијем терену и борбеним средствима, итд. Нарочито би било опасно ако бисмо у те калупе силом утискивали иницијативни и стваралачки дух нашег социјалистичког човека и та страна тактичка гледишта и начела дотеривали, кресали и прилагођавали нашим приликама. Очеvidно је да би све то ишло на штету знаствене и идејне стране војног васпитања и образовања наших старешина и наше трупе уопште. Но, то не значи да не треба

учити од других армија, као што и они уче од нас. Напротив, морамо познавати све што се догађа у свету, нарочито развитак војне науке и ратне технике и како се тековине и проналасци користе и примењују у савременим армијама, да не бисмо заостајали ни за непријатељима ни за пријатељима. Само се приликом изградње војне доктрине, као што смо већ нагласили, мора полазити првенствено од сопствених а затим од непријатељских могућности и услова у којима ће се дејствовати. „Нека се говори шта се хоће, али природа је сваке војске другачија, и свака војска према својој природи тражи да се друкчије води“ (фон дер Голц — „Вођење војске“).

Да ли би од наших ратних искустава из Народноослободилачког рата требало стварати неке законе који би важили за све случајеве у нашем будућем рату? Другим речима, да ли би нашу војну доктрину требало изграђивати само на основу искустава из Народноослободилачког рата, не узимајући ништа друго у обзир? Ако бисмо потврдно одговорили на то питање, онда бисмо тиме показали веровање да би за добијање победе било довољно копирање тактичких и борбених поступака из Ослободилачког рата, као да ће се такав исти рат опет поновити — а то је потпуно искључено. Познато је да се извесни људи тешко одричу принципа и личних искустава која су у пракси — ма колико та пракса била застарела — дали добре резултате. С друге стране, човек се често поноси методама које су му донеле победу, презирући друге методе, нарочито методе побеђеног, а такав став значи негацију постојања сваког развика. Међутим, живот једне сложене организације, као што је савремена армија уопште, захтева да сваки њен припадник својом свешћу и савешћу истражује и проналази нешто боље, нешто ново, да тражи узроке свакој новој појави да не би изостао иза својих противника, да би одговорио својој војничкој дужности, а не да живи у прошлости и од прошлости, да се одмара на ловорикама или да се грчевито хвата за слово јучерашњег дана. Ако се тако не би радило, онда би то значило бежање од стварности и падање у догматизам. То значи да се не смемо задовољавати само нашим искуствима — која су свакако богата и драгоцене — већ морамо обилато користити и искуства других армија. Због тога што у току рата нисмо располагали довољном техником, ми немамо неког већег ратног искуства у погледу садејства, а садејство разних родова, видова и служби у савременом рату има огроман значај. Али није ствар само у томе. Познато је да нови рат не почиње онде где се претходни завршио. Између прошлог и следећег рата одигравају се непрекидне промене. Зато, приликом коришћења ратних искустава за даљу изградњу наше доктрине, морамо стално пратити, уочавати и схватати те многобројне промене, јер се и наши данашњи људи, средства, методе, средина, непријатељ, итд. уствари знатно разликују од свих тих елемената, као и прилика и услова који су постојали у нашем Ослободилачком рату. Зар се може говорити о нашој војној доктрини, а да се првенствено не узме у обзир нови живот наше нове државе, њени револуционарни преображаји и чињенице наше соци-

јалистичке стварности? Зар је могуће поставити правилне перспективе у погледу даље изградње наше војне доктрине ако се не проучи специфичност и својственост опште војно-политичке ситуације у којој се данас налази наша земља, као прворазредни фактор мира у овом делу Европе?

У неким малим, економски недовољно развијеним земљама могу постојати и таква схватања да се треба припремити само за партизански рат, сматрајући да се таквим ратом могу одбранити дотичне земље и да ће партизански рат бити основни и главни облик будућег ратовања. Колико је неосновано такво гледиште није потребно овде доказивати, јер је несумњиво да и мале, али духом јединствене земље могу стати на пут агресору и одбранити своје земље ако буду претежно водиле организовани маневарски рат, са свима расположивим савременим средствима (у оквиру једне модерно организоване армије), употребљеним по начелима савременог ратовања. У сваком случају, то никако не умањује значај партизанског рата који ће вероватно бити помоћна, допунска форма ратовања, припремљена у позадини непријатељског фронта, и то у најширим размерама код обеју ратујућих страна. Може се сматрати да је партизански рат за једну организовану и модерну армију — и поред његових извршних одлика психолошког карактера — ипак нижа, примитивнија форма ратовања. То значи да ће се она армија која је дорасла и способна за вођење регуларног, савременог рата, релативно лако и брзо снаћи и у партизанском ратовању, ако јој то под притиском ратних околности и других прилика буде потребно.

Дакле, при проучавању искустава из Народноослободилачког рата и наше ближе ратне прошлости (која не треба само да потврђују оно што је прошло, већ да служе као поука за будућност) морамо имати пред очима стварну ситуацију своје земље и армије да не бисмо изгубили осећај садашње стварности и отупили поглед у будућност. Према томе, сваки онај који би се ослањао само на прошлост, који не би осећао и схватао савремену стварност, и који би затварао очи пред карактером и обликом модерног рата и савремених ратних операција, морао би доживети тешка разочарања са кобним последицама. Свакако, треба учити из прошлости, али се првенствено ослањати и заснивати своје процене и одлуке на садашњост и непрекидно гледати у будућност. Зато и наша доктрина треба да се заснива на свима утицајним чиниоцима, међу којима ће наша ратна искуства свакако заузимати једно од најважнијих места.

Према свему томе, научно-истраживачки напори на свима секторима друштвеног живота једне земље, посебно на даљем унапређењу војно-научне мисли, морају бити такви и толики да се не изостане од савремених армија, нарочито од будућих непријатеља. Вероватно је да ће агресорске армије, опремљене најсавршенијим наоружањем и осталим модерним средствима, примењивати не само све модерне опеартивно-тактичке поступке, већ ће и тежити да својим средствима и методама изненаде своје противнике, откривајући у

самом почетку или у току рата много чега новог, изненађујућег. Да би могле одолети таквим противницима, угрожене земље морају настојати да постану исто толико савремене као што су и њихови противници. А кад рат отпочне, треба се трудити да се противнику наметне сопствени начин ратовања и да се тај противник натера да се равна по методама ратовања дотичне земље. Разлика у бројној и материјалној снази између двеју армија може ићи у прилог ове или оне стране, као што је то већ било у ранијим ратовима, али разлика у погледу духа, морала, научне спреме, квалитета старешинског кадра, извежбаности трупа и рационалног коришћења поседујуће ратне технике не би смела бити на штету једне савремене армије која је солидно припремана и чврсто решена да брани своју земљу. Зато се ниједна земља не сме ограничавати само на онакву примену средстава каква је већ једном била учињена. Не заборавимо да је Наполеон (истина новом револуционарном армијом) новим методама веома успешно применио борбена средства XVIII века, тј. она иста средства којима су располагали његови непријатељи и његови савременици уопште. Уствари, то је била нова тактика, заснована на новим методама употребе дотле познатих и поседујућих ратних средстава. С друге стране, например, видимо да се француско командовање у Другом светском рату, иако је 1940 године располагало приближно истим бројем тенкова као и Немачка, тврдоглаво држало својих концепција о њиховој примени из 1918 године, због чега је, поред осталог, доживело и свој катастрофални пораз. Дакле, и метод употребе ратне технике може претстављати веома важан фактор који опредељује сам облик рата.

Историја ратова и ратне вештине убедљиво показује да је и бројно слабији у борби против јачег противника могао очекивати победу само ако је, поред моралне надмоћности, био војнички зрелији, способнији и умешнији у практичној примени и употреби расположивих борбених средстава на бојишту. Стога је оправдана тежња сваке армије да боље познаје савремену тактику од својих евентуалних непријатеља. Али, при томе се не треба ограничавати само на познавање непријатељске тактике изражене у његовим правилима, или онакве какву је он примењује у својим школама, већ се морају дубље схватити услови и узроци који су до ње довели, затим сагледати њене особености и утврдити како би је непријатељ могао применити у измењеним условима ратовања. *А за то је, поред осталог, неопходно потребно да армија буде потпуно савремена.*

III

Природно је да у једном оваквом чланку није могуће изнети како, кад и које све чиниоце треба узимати у обзир приликом изградње војне доктрине, тим пре што за то немамо ни претензија. Због тога ћемо изнети само извесне напомене о неким елементима, који су у том погледу од нарочитог значаја.

Као што смо раније истакли, војна доктрина у првом реду треба да одговара карактеру евентуалног будућег рата. *А будући рат за*

мирољубиве и нападнуте земље биће праведан, ослободилачки или одбранбени рат, тј. рат за одбрану слободе и независности дотичне земље. Али се на основи стечених искустава из последња два светска рата може очекивати да ће агресор свакако тежити да још у самом почетку обезбеди изразиту бројну и материјалну надмоћност над својом жртвом и применом брзих и снажних офанзива околних и моторизованих снага, у садејству моћне авијације, артиљерије и других нових уништавајућих средстава, спроведе што краћи, што бржи и покретнији рат — рат брзе победе и кратког трајања. При томе треба првенствено рачунати са претпоставком таквог вероватног његовог дејства које може имати и најтеже последице, наиме, рачунати са могућношћу извођења стратемског препада (напада без објаве рата) масовним, једновременим или сукцесивним ударима на важним стратемским и операциским правцима и продорима у дубину нападнуте земље. Према томе, полазна тачка при размишљањима војно-политичких руководиоца угрожених земаља по питањима начина вођења евентуалног будућег рата треба да буде проналажење нај-ефикаснијег начина за онемогућавање агресора да постигне такве циљеве. Да ли ће се рат водити офанзивно или дефанзивно и докле, првенствено зависи од војне ситуације. Из политичког циља рата (на пример, одбране земље од агресије) и војничких обзира, односно из стварних стратемских могућности, проистиче основна идеја за остварење тога циља. Највероватније је да ће мале земље, које су решене да бране своју независност и које немају никаквих агресивних тежњи, у случају напада у почетку водити дефанзивно-офанзивни рат, али при томе треба имати у виду и њихове међународне обавезе. Оне треба да воде претежно маневарски, покретни рат и да нарочито дејствују по унутрашњим операциским правцима. Разумљиво је да офанзивне операције не треба искључивати ни онда када је примењена дефанзивна стратегија, као што и у самом начину вођења рата треба применити најширу комбинацију свих облика ратовања, у свима његовим формама и видовима, тј. регуларност³⁾ и територијалног (партизанског, диверзантског, итд.). Према томе, треба имати у виду да регуларни покретни рат, који се води организованом и модерно опремљеном армијом, претставља основу ратних дејстава и најважније средство за постизање коначне победе. Ако у нападнутој земљи цела нација иступи као „наоружан народ“, тј. једнодушно и јединствено устане у одбрану своје слободе и независности, онда на њеној читавој територији треба очекивати разноврсне форме ратовања, тј. потпуну примену површинске тактике, односно територијалног рата.

Данас нема, а вероватно неће ни бити, такве армије која би била у стању да на свима фронтима непрекидно води офанзивне

³⁾ Појам „регуларног“ рата, поред осталог, садржи у себи појам фронта као додирне линије између ратујућих армија, која се у покретном рату помера на штету, односно корист, једне или друге стране и где су ангажоване главне снаге и главна ратна средства у међусобним напорима за постигнуће постављених ратних циљева.

операције. Зато се може очекивати да ће комбинација узастопних и једновремених офанзивних и дефанзивних операција, уз преношење тежишта рата са једног ратишта, односно војишта, на друго, бити основна карактеристика будућег рата, односно ратних операција и бојева уопште.

Познато је да војна доктрина првенствено треба да обезбеди јединство мисли и погледа, а преко тога јединство акције. Потреба за јединственом војном доктрином у свакој савременој армији долази до јаког изражаја нарочито због брзих и наглих промена ратних ситуација, које захтевају брза и смела решења. Због тога иницијативно, активно и брзо спровођење донетих одлука добија велики значај, нарочито код младих армија које немају неких већих традиција, зато што код старешина таквих армија обично постоје јаке црте индивидуализма и недовољно развијен смисао за организацију, планомерност и обједињену акцију. Исто тако, треба се некекидно борити за учвршћење јединствене војне доктрине, а против појава дилетанства, рутинерства, шаблонизма и доктринарства, које се обично манифестује код извесног броја старешина младих армија, јер те појаве могу претстављати озбиљне опасности по даљи развој и усавршавање старешинског кадра. У правилној изградњи и унапређењу војне доктрине, војне школе имају огромну улогу. Уствари, оне треба да буду носиоци, покретачи и главни центри стваралачке савремене војно-научне и истраживачке активности и делатности. У координацији са војном штампом, оне треба да дају правац и садржину основним елементима војне доктрине, нарочито код младих армија.

Али, јединствена војна доктрина не значи негацију борбе мишљења. Према дијалектичкој концепцији развита „у процесу развита неминовно је разоткривање супротности и борба супротности“. И заиста, доктрина се ствара, допуњује, мења и усавршава у сукобу разних мишљења, при чему се, разумљиво, долази до најбољих решења за примену општих поставки доктрине у војним правилима и прописима сваке армије. Другим речима, слобода борбе мишљења може само допринети да се створе што правилнији закључци и да се доктрина што боље и свестраније изграђује. Иако јединство доктрине значи јединство погледа, то ипак не искључује могућност самосталног и слободног мишљења и уверења старешина по појединим ситним и безначајним питањима. Јединство се огледа у једнаким погледима на крупне проблеме, у постављању и уочавању проблема, у уочавању и процењивању разних тешкоћа, у јединственом начину тражења решења у сличним ситуацијама, итд. Јединство доктрине чини да у једној конкретној ситуацији официри једне армије имају међу собом слична гледања и решења за разлику од официра неке друге армије, који би имали друкчије, но опет међу собом у целини сличне погледе. *Зато доктрина треба да извире из најдубљих основа логике стремљења и задатака дотичне армије и да даје смернице за најправилнија решења која ће одговарати стварним условима живота и ратовања те армије. Несумњиво је да у свему томе битну*

улогу има добро извежбана трупа — тај најважнији ратни инструмент без кога се, уствари, ништа не може постићи у ратним операцијама.

У припреми старешина и штабова једне армије треба посветити посебну пажњу проблему планирања и организације операција у разним условима и на разноликом земљишту. При томе је проблем садејства родова војске у данашње доба постао један од најпресуднијих фактора, који, уствари, одређује суштину и природу савременог здруженог боја и битке. Питање употребе родова војске постало је још сложеније и деликатније, нарочито у области планинског ратовања и код армија са скромнијим модерним техничким средствима. А такве армије, поред осталог, морају водити строгу економију снага и средстава, јер данашње операције (нарочито офанзивне) захтевају огромне материјалне издатке и велике људске жртве, које без великих потреса могу поднети само економски јаке и индустриски развијене државе и државе са богатим људским потенцијалом. Зато је природно да се инфериорност у том погледу мора надокнађивати стварањем смелих планова, гипкошћу у одлучивању, вештином прикривања донете одлуке, енергичним и изненадним извођењем операција, вештим коришћењем унутрашњих операциских праваца, вештим маневровањем снагама и средствима, итд. При томе безобзирно искоришћавање крајњих могућности сопствених трупа, нарочито у погледу њихове маршевске способности, а да се ипак сачува њихова морална и физичка снага за главни удар и маневар, претставља један од главних услова за постизање победе. А то су битни елементи који, по нашем мишљењу, треба да заузму своје одговарајуће место у војној доктрини савремене армије, нарочито армија малих земаља.

Савремена тактика треба да буде прожета сталним маневровањем, тј. брзим покретима и изненађењима, снажним и за непријатеља неочекиваним ударима, великом живавошћу и упорношћу у нападним и одбранбеним дејствима (нарочито у дубокој противтенковској одбрани, заседама и запречавањима свих врста), итд. У области тактике маневра, нападна дејства треба да имају карактер добро смишљеног, организованог и солидно припремљеног препада, који би се изводио са највећом енергијом и смелошћу, а одбранбена — карактер дубоке, невидљиве, крајње упорне кружне заседе, способне да се супротстави тенковским нападима и ваздушним десантима. У свима овим разноврсним нападним и одбранбеним дејствима удар у блиској борби претставља круну маневра и има пресудну улогу на исход боја, односно битке. Дакле, таква тактика, чијом се применом може успешно паралисати непријатељска бројна и техничка надмоћност, треба да карактерише савремене армије малих земаља са скромним економским могућностима и недовољно развијеном индустријом.

Познато је да техника и људске масе у ноћним борбама не могу, као по дану, доћи до нарочито великог изражаја, нарочито у сфери тактике, а како савремена наука и техничка достигнућа до данас нису успели да у оквиру тактике паралишу или бар знатно умање тако негативан утицај ноћи на психу војника и на тако низак ефекат деј-

ства борбених средстава и ангажоване људске масе у ноћним борбама. Та чињеница, поред осталог, има особит значај за мале и индустријски недовољно развијене армије, којима ноћ треба да буде важан савезник у свима тактичко-оперативним радњама. Богата искуства из ноћних борби и маршева нашег Ослободилачког рата треба да нам послуже као драгоцену поуку како треба да користимо ноћ у једном будућем рату. Зато ноћни маршеви и ноћна офанзивна тактичка дејства треба сматрати нормалним, редовним тактичким радњама, којима треба да се карактеришу тактичке доктрине, нарочито малих армија.

Поред осталог, при изградњи и усавршавању доктрине једне армије, по нашем мишљењу, требало би тежити да се старешине тако оспособе да у свакој ситуацији могу „исцедити све борбене могућности свих родова војске“, а да при томе избегну, односно сведу на минимум, сопствене губитке. При томе је, свакако, веома важно уметно закљачање од непријатељског извиђања са земље и из ваздуха, као и обезбеђење од непријатељских дејстава у виду ваздушних десаната, специјалних инфилтрирајућих јединица, партизанско-диверзантске активности, саботаже, шпијунаже и сл., са којима данас треба редовно рачунати.

Модерна блиска борба не припада само пешадији него и другим родовима. Обострана блискост и закопчаност борбених поредака противника биће једна од посебних карактеристика трупне тактике у разним видовима борбених дејстава. А баш таквим сталним и најтешњим додиром може се постићи најбоља одбрана и заштита од непријатељског тактичког атомског оружја и других супер-модерних уништавајућих средстава, која се — због опасности за сопствене трупе — не могу ефикасно употребити у таквим ситуацијама.

Савремена борба захтева да се пешадија по могућству увек ојачава пратећим противтенковским и противавионским оруђима, као и оклопним средствима (при чему улога пратеће артиљерије добија особит значај у свима видовима борбе) и да се у офанзивним дејствима примењују нападне колоне и мање јединице са већим размацама. При томе треба тежити што каснијем груписању за напад и избегавати густе масе на бојишту (гломазне борбене поретке у виду ешелона, како се то практиковало у Другом светском рату) да не би биле брзо откривене и уништене.

Групна кружна одбрана, прожета противнападима и запречавањима свих врста, претстављаће нормални вид успешне одбране у данашњим условима. Начелно, свака отпорна тачка треба да буде тако организована да се самостално брани, али да више њих по фронту и дубини претстављају скелет одбраненог положаја у целини организованог за кружну одбрану. Искуства ближе ратне прошлости показују да су слабости у погледу службе извиђања и обезбеђења, маскирања трупа, утврђивања и организације одбране уопште имали тешких последица. Било је и таквих случајева да се многе старешине и војници нису увек радо прихватили одбране, већ су више волели да офанзивним путем решавају и оне задатке које је према ситуацији

безусловно требало решавати одбранбеним дејствима. Исто тако, било је случајева да многе старешине нису показивале довољно упорности приликом извођења тактичких одбранбених дејстава, без којих се не може ни замислити вођење савремене битке, боја или операције. Зато, по нашем мишљењу, савремена армија мора посветити пуно бриге да солидном обуком трупа отстрани и те и друге сличне слабости.

Ратна пракса уверљиво показује да се морал и тактика војника не могу одвојити једно од другог. Они се узајамно прожимају у свакој борбеној ситуацији и у свима видовима борбе. А данас је вођење рата на психолошкој основи добило већи значај, него икад раније. То нам је, поред осталог, најубедљивије показао наш Ослободилачки рат. Зато високи морал наших народа и социјалистичка свест наших људи, њихова ратничка прошлост и славне ратничке традиције, њихово дубоко сазнање да бране своју скупо стечену слободу, независност и свој дом, морају прожимати нашу тактичку доктрину, у којој треба обезбедити пуно испољавање активности, иницијативе и самосталности у одлучивању старешина свих степена. У њој треба да дођу до изражаја и познате ратничке врлине наших старешина, као што су: сналажљивост, окретност, смелост, офанзивност, предузимљивост, командантска храброст, упорност, енергичност, одлучност, итд.

Према томе, наша доктрина треба да буде заснована и на славној прошлости и ратничким традицијама наших народа, чија је историја испуњена непрекидним борбама за ослобођење, национални опстанак и за голи живот. Зато је култ ратничког духа и ратничких врлина уопште дубоко усађен у срцима наших радних људи и зато у нашој данашњој социјалистичкој стварности треба очекивати да ће се сви наши радни људи као један човек борити са пуним пожртвовањем у одбрани наше социјалистичке домовине.

IV

Ако се узму у обзир прилике и околности у којима је наша Армија живела и радила у послератном периоду, онда није никакво чудо што и данас наша војна теорија још болује од разних оптерећења из прошлости и што су још многа питања, почев од војне терминологије па до актуелних питања из области тактике и оперативне вештине, за неке наше старешине још нерасветљена, недовољно јасна и необјашњена, као и да се још нема јединствених погледа по овоме. Зато данас у погледу оригиналности теорије о рату и ратне вештине нисмо отишли толико далеко колико у теорији и пракси друштвено-политичког преображаја наше земље, који претставља огроман допринос даљем развоју научног социјализма у свету.

Познато је да се доктрина не може стварати кабинетски, у бироу за правила, нити наметнути одозго. У стварању и изграђивању доктрине, као што смо већ напред истакли, поред највишег војног и политичког руководства, учествује велики број војних и државних институција, разних научних органа, нарочито војних школа, научних

института, специјалних војних полигона, научно-техничких опитних центара, итд. А читав тај рад се непосредно повезује са практичном делатношћу, нарочито у трупи, која својим пробама на обуци, вежбама и маневрима треба да провери и испита поједине поставке, односно доктрине.

Иако се доктрина у извесној мери конкретизује кроз званична правила, прописе и уредбе, а пре свега кроз „ратну службу“, ипак сматрамо да њено оформљавање код неке младе армије не треба почети непосредно кроз израду нових правила, јер би постојала опасност да таква теорија — макар по својој структури била нова и револуционарна — остане беживотна, кабинетска и у ратној пракси неефикасна. Напротив, много је боље да се поставке, које се намеравају унети у правила, претходно провере кроз разне вежбе, ратне игре и маневре, опите, дискусије и сл., имајући увек у виду достигнућа у иностранству, нарочито код вероватних непријатеља. Овај шири теориски рад, који има карактер научно-истраживачке делатности, поред осталог, треба да се одвија путем борбе мишљења и преко војних часописа и војне штампе опште.

Најзад, напомињемо да смо далеко од претензија да су наша разматрања и гледишта у овом чланку савршена и коначна. Уствари, она су само изнета глобално на површину. Циљ овог чланка је да се истакне важност и актуелност наведених проблема за дискусију и критичку анализу путем војне штампе, да би се и на тај начин допринело што правилнијем, реалнијем и конкретнијем њиховом решавању.

Ишла је из штампе књига

Енгелс: ИЗАБРАНА ВОЈНА ДЕЛА, I књига

Књига садржи Енгелсове радове о развоју родова војске кроз историју и о стању европских војски половином прошлог века, чланке о добровољачком покрету и неколико студија, као што су: *По и Рајна, Савоја, Ница и Рајна, Могућности и предуслови за рат Свете алијансе против Француске 1852 године, Планински рат некад и сад*, затим опис неколико битака и биографије неких значајнијих историских личности.

На крају књиге дата су кратка објашњења историских догађаја, личности и географских назива, као и три скице.

Књига је великог формата, у платненом повезу, на бољој хартији. Има 552 странице и може се добити на отплату по цени од 400 динара.